

آقاجانی قناد، علی، ۱۳۵۷-
مشروعیت حکومت در قرآن (با تأکید بر تفاسیر معاصر شیعه) / علی آقاجانی قناد. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۶.
ده، ۲۵۳ص: مصور، جدول. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۲۱: علوم سیاسی؛ ۱۴)
ISBN: 978-600-298-184-4
بها: ۱۵۰۰۰ ریال
فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه، ص. [۲۲۷] - ۲۳۷: همچنین به صورت زیرنویس.
۱. تفاسیر شیعه - قرن ۱۴. ۲. Qur'an - Shiite hermeneutics - 20th century. ۳. اسلام و سیاست - جنبه‌های قرآنی
۴. Islam and politics - Qur'anic teaching. ۵. اسلام و دولت - جنبه‌های قرآنی. ۶. Islam and state - Qur'anic teaching
ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. - عنوان.
۱۳۹۷، ۱۰۴ص، P۱۰۴
شماره کتابشناسی ملی
۲۹۷/۱۵۹
۴۹۸۲۸۳۴

مشروعیت حکومت در قرآن (با تأکید بر تفاسیر معاصر شیعه)

مؤلف: دکتر علی آقاجانی

ویراستار علمی: حجت‌الاسلام والمسلمین علی اکبر بابایی

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

ویرایش و صفحه‌آرایی: اعتصام

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۰۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [۱] منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی [۲] در راستای سعادت و انسی بشر و رتنی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و منظر گسترده واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کاربردی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحانی، و اساسی‌ترین رافه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایزه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی علیه السلام بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت. با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه مرفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه بررسی و پژوهش حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر برای دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی و به عنوان منبع فرعی درس‌های «نظام سیاسی و دولت در اسلام» و «اندیشه سیاسی در اسلام» فراهم شده است که البته دیگر علاقمندان به این زمینه‌ها نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه ابرام می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، جناب آقای دکتر علی آقاجانی و نیز از رزیابان آن، حجت‌الاسلام والمسلمین علی‌اکبر بابائی و حجت‌الاسلام والمسلمین اسماعیل ابکائی (صادق الوعد) سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۱	۱. بیان مسئله
۳	۲. اهمیت و فایده پژوهش
۳	۳. پیشینه
۳	۴. سؤالات اصلی و فرعی
۴	۵. فرضیه پژوهش
۴	۶. پیش فرض‌های پژوهش
۴	۷. اهداف
۵	۸. ساختار
۷	فصل اول: کلیات
۷	گفتار اول و دوم: مفهوم‌شناسی و تقسیمات مشروعیت
۷	۱. تعریف مشروعیت در لغت و اصطلاح
۱۰	۲. تقسیمات مشروعیت
۱۱	۲-۱. منابع مشروعیت
۱۳	۲-۲. نظریه‌های مشروعیت
۱۶	۳. مشروعیت در نگاه مسلمانان
۱۶	گفتار سوم: گونه‌شناسی و روش‌شناسی تفاسیر
۱۶	۱. تعریف تفسیر
۱۶	۲. روش‌ها و گرایش‌های تفسیری
۲۴	۳. تفسیر موضوعی و تعریف آن
۲۷	گفتار چهارم: چارچوب نظری
۲۷	۱. ادراکات اعتباری از دیدگاه علامه طباطبائی
۲۸	۲. چگونگی پیدایش اعتباریات

۳۹	۳. ثبات، تغییر، بقا و زوال اعتباریات.....
۲۹	۴. اعتباریات پیش از اجتماع و پس از اجتماع.....
۳۰	الف) اعتباریات پیش از اجتماع.....
۳۱	ب) اعتباریات بعد از اجتماع.....
۳۱	۵. تأملی در اصل استخدام و اجتماع.....
۳۲	۶. استخدام همگانی (اجتماع تعاونی).....
۳۴	برداشت‌ها از نظریه علامه.....
۳۷	جمع‌بندی.....

۳۹	فصل دوم: مشروعیت حکومت پیامبران در قرآن
۳۹	گفتار اول: انواع مشروعیت در قرآن (تفاسیر معاصر شیعه).....
۳۹	۱. مشروعیت زمامدانه.....
۴۰	۲. مشروعیت مبتنی بر وراثت.....
۴۱	۳. مشروعیت مبتنی بر نژاد و خون.....
۴۱	۴. مشروعیت کاریزماتیک.....
۴۲	۵. مشروعیت الهی.....
۴۶	گفتار دوم: مشروعیت الهی حکومت پیامبران.....
۴۷	۱. حضرت داوود علیه السلام
۵۰	۲. حضرت یوسف علیه السلام
۵۲	۳. حضرت سلیمان علیه السلام
۵۲	۴. حضرت موسی علیه السلام
۵۴	۵. حضرت ابراهیم علیه السلام
۵۵	جمع‌بندی.....

۵۷	فصل سوم: مشروعیت حکومت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در قرآن
۵۸	گفتار اول: آیات معطوف به ساختار، اجزای رهبری و حکومت اسلامی.....
۵۸	۱. آیات ناظر به نصب رهبری سیاسی.....
۵۸	الف) آیه اولویت.....
۶۱	ب) آیه ولایت.....
۶۵	۲. تصریح به مصادیق و شئون ولایت و رهبری پیامبر صلی الله علیه و آله
۶۷	۳. پیش‌بینی کیفیت تأمین بودجه اداره حکومت اسلامی.....
۶۸	الف) آیه خمس.....
۶۸	ب) آیه فیء.....
۶۹	ج) آیه انفال.....
۶۹	گفتار دوم: آیات معطوف به مسئولیت مؤمنان در برابر پیامبر صلی الله علیه و آله

۷۰	۱. لزوم اطاعت از پیامبر ﷺ
۷۳	الف) محمد، ۳۳
۷۳	ب) تغابن، ۱۲
۷۴	ج) نساء، ۵۹
۷۶	۲. عدم جواز تخلف از فرمان‌های پیامبر ﷺ
۷۶	الز) احزاب، ۳۶
۷۸	ب) آیه ۱۴ سورة نساء و ۲۳ سورة جن
۷۸	۲. لزوم استیذان از پیامبر ﷺ
۷۸	۴. طرح مسائل روزمره با پیامبر ﷺ
۷۹	۳. لزوم رجوع و تلافی به پیامبر ﷺ
۸۱	جمع‌بندی

۸۳	فصل چهارم: مشروعیت حکومت امامان در قرآن (تفاسیر معاصر شیعه)
۸۳	گفتار اول: مشروعیت حکومت علوی
۸۳	۱. آیه ولایت
۸۷	۲. آیه تبلیغ
۸۸	۳. آیه اکمال دین و اتمام نعمت
۹۰	گفتار دوم: مشروعیت حکومت امامان معصوم علیهم السلام
۹۱	۱. آیه اولوالامر
۹۷	۲. استناد به آیه امامت حضرت ابراهیم علیهِ السلام
۹۸	۳. امامت
۱۰۲	۴. عهد
۱۰۳	۵. آل عمران، ۶۸
۱۰۵	۶. توبه، ۱۱۹
۱۰۶	۷. رعد، ۷
۱۰۷	جمع‌بندی

۱۰۹	فصل پنجم: مشروعیت حکومت در عصر غیبت در قرآن
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	گفتار اول: استناد به آیات در اثبات مشروعیت الهی محض ولایت فقیه
۱۱۱	۱. توبه، ۷۱
۱۱۲	۲. آل عمران، ۱۰۹
۱۱۳	۳. آل عمران، ۱۰۴
۱۱۵	۴. مائده، ۴۴
۱۱۸	۵. نساء، ۵۹

۱۲۸	۶. احزاب، ۶
۱۳۱	۷. آل عمران، ۶۸
۱۳۱	۸. کهف، ۴۴
۱۳۲	۹. حدید، ۲۵
۱۳۴	۱۰. یوسف، ۴۰
۱۳۶	۱۱. نور، ۵۲
۱۳۶	۱۲. توبه، ۱۱۹
۱۳۷	۱۳. رعد، ۷
۱۳۸	۱۴. احزاب، ۳۶
۱۴۰	۱۵. حجرات، ۱۲
۱۴۰	۱۶ و ۱۷. مائده، ۱۱۰
۱۴۲	۱۸. ص، ۲۶
۱۴۳	۱۹. فتح، ۱
۱۴۸	۲۰. نمل، ۳۳
۱۴۸	گفتار دوم: بررسی شبهه رانی در سبب ولایت فقیه
۱۴۹	۱. اسراء، ۳۶
۱۴۹	۲. انفال، ۲۲
۱۵۰	۳. توبه، ۳۱
۱۵۱	۴. احزاب، ۶۷
۱۵۲	۵. مائده، ۹۹
۱۵۳	۶. غاشیه، ۲۲
۱۵۴	۷. نساء، ۵۸
۱۵۵	جمع‌بندی
۱۵۷	فصل ششم: بررسی مشروعیت الهی - مردمی حکومت در عصر غیبت
۱۵۹	دلائل قرآنی نظریه مشروعیت الهی - مردمی در عصر غیبت
۱۶۰	گفتار اول: آیات مشورت
۱۶۰	۱. اطلاق آیه «وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يَتَّبِعُهُمُ» (شوری، ۳۸)
۱۶۰	۲. آل عمران، ۱۵۹
۱۶۱	۳. نمل، آیه ۳۲ و ۳۳
۱۷۲	۴. قصص، ۲۰
۱۷۲	۵. طه، ۶۲
۱۷۲	۶. بقره، ۲۳۳
۱۷۲	گفتار دوم: آیات خلافت انسان و وراثت زمین
۱۷۲	الف. آیات خلافت انسان

۱۷۲	۱. بقره، ۳۰
۱۷۷	۲. ص، ۲۶
۱۷۹	۳. فاطر، ۳۹
۱۷۹	۴. انعام، ۱۶۵
۱۸۰	۵. یونس، ۱۴
۱۸۰	۶. نوس، ۷۳
۱۸۰	۷. اعراف، ۶۹
۱۸۱	۸. اعراف، ۷۴
۱۸۱	۹. نمل، ۶۲
۱۸۳	ب) آیات و روایات عین و ابدانی آن
۱۸۳	۱. انبیاء، ۵
۱۸۴	۲. اعراف، ۱۲۸
۱۸۵	۳. قصص، ۱۰
۱۸۶	گفتار سوم: آیات وفای الهی و امانت الهی
۱۸۶	۱. آیه وفای به عقد (مائده، ۱۰)
۱۹۰	۲. آیه امانت (نساء، ۵۸)
۱۹۲	گفتار چهارم: آیات دال بر توجه خطیب تکلیف عمومی به مردم
۱۹۳	۱. بقره، ۱۹۰
۱۹۳	۲. آل عمران، ۱۰۴
۱۹۳	۳. مائده، ۳۸
۱۹۴	۴. بقره، ۱۷۸
۱۹۵	۵. انفال، ۶۰
۱۹۵	۶. بقره، ۱۹۰
۱۹۵	۷. نور، ۲
۱۹۶	گفتار پنجم: دیدگاه‌ها پیرامون مشروعیت الهی - مردمی در میان مفسران و صاحب نظران اسلامی
۱۹۷	۱. رهیافت نخست: مشروعیت الهی مردمی با اشتراط فقاقت
۱۹۷	۱-۱. امام خمینی (ره)
۲۰۰	۲-۱. جعفر سبحانی
۲۰۶	۳-۱. سید محمد حسین فضل الله
۲۰۸	۴-۱. مرتضی مطهری
۲۱۱	۲. رهیافت دوم: مشروعیت الهی - مردمی بدون اشتراط فقاقت
۲۱۱	۱-۲. سید محمد طالقانی
۲۱۴	۲-۲. سید محمد حسین طباطبایی (علامه طباطبایی)
۲۱۵	۳-۲. محمد جواد مغنیه
۲۱۷	جمع بندی

نتیجه‌گیری ۲۱۹

منابع و مأخذ

الف) تفاسیر ۲۲۷

ب) منابع فارسی و عربی ۲۲۹

نمایه‌ها

نمایه آیات ۲۳۹

نمایه روایات ۲۴۳

نمایه ادبیات ۲۴۴

نمایه تفاسیر ۲۴۶

نمایه اصطلاحات ۲۴۹

مقدمه

۱. بیان مسئله

کتاب پیش‌رو در تلاش است مسئله شروعیّت را - به عنوان یکی از مسائل مهم در ساحت سیاست و حکومت - در قرآن با تأکید بر دیدگاه تفاسیر و مفسران معاصر شیعه بکاود و براساس نظریه استخدام از علامه سید محمد حسین طباطبایی، بررسی و تحلیل نماید. همچنین با بررسی این تفاسیر و مفسران شباهت‌ها و تفاوت‌های آنان را در این موضوع دریابد. بر این پایه، از میان مجموعه تفاسیر معاصر، تفاسیری را که بیشترین ارتباط با بحث اصلی دارند، مانند المیزان، نمونه، من وحی القرآن، تسنیم و آلاء القرآن به عنوان تفاسیر اصلی انتخاب شده و از تفاسیر دیگر بنابر مورد خاص بهره‌گیری می‌شود. از این رهگذر تلاش می‌شود تا پیشینه تبیینی تفسیر سیاسی قرآن براساس تفسیر موضوعی بسط یابد تا امکان طرح نظریه‌های جامع‌تر و جدیدتر بر این پایه فراهم شود.

از این رو، کتاب حاضر پژوهشی است در جهت بسط ادبیات تبیینی و تحلیلی تفسیر سیاسی قرآن با گرایش تفسیر موضوعی، تا راه برای پژوهش‌های تحلیلی‌تر در این زمینه هموار شود. تفسیر سیاسی قرآن از مباحث روزآمد و کارآمد در عرصه روش‌ها و نگرش‌های جدید می‌باشد که در تلاش است قرآن و تفاسیر تازه از آن را محور حرکت دانش سیاسی در معاصر کند. تفسیر سیاسی قرآن در میان روش‌ها و یا گرایش‌های مختلف تفسیری، سازگاری و یا ناسازگاری بیشتری به تفسیر موضوعی و تفسیر عصری دارد؛ به طوری که در آن نگرش‌های اجتماعی - سیاسی پررنگ‌تر باشد و به رشد، باروری و سامان‌یابی آن کمک بیشتری نماید. مشروعیّت یکی از موضوعات مهم در عرصه سیاست است که نیازمند باز تفسیر آن در

دستگاه فکری قرآن برای تفسیر موضوعی و عصری است. این کتاب در تلاش است تا این موضوع اساسی براساس آیات قرآن و تفاسیر معاصر شیعه بازنگری شود. بر همین اساس، بدین ترتیب به صورت موضوعی مشروعیت حکومت در زمان پیامبر ﷺ، امامان علیهم السلام و در عصر غیبت بررسی می‌شود. در این کتاب دیدگاه‌های تفسیری براساس نظریه تفسیری و فلسفی علامه طباطبائی درباره اصل استخدام که در درون نظریه ادراکات اعتباری ایشان قرار دارد بر پایه رایت عبدالله جوادی آملی از آن سنجیده می‌شود و دوری و نزدیکی آرای مفسران با آن مورد توجه قرار می‌گیرد.

در این نظریه برداشت از آن، سرشت انسان دارای دو قلمرو فطرت و طبیعت است که طبیعت انسان میل به استخدام‌گری دارد؛ ولی فطرت و قوانین الهی آن را کنترل می‌کند. انسان با طبع استخدام‌گر خود حرکت می‌کند؛ اما درمی‌یابد که نیاز به همکاری دارد و سپس به اجتماع تعاونی‌اش می‌دهد. نگاه با کمک فطرت و عقل خود به قوانین الهی می‌رسد و آنها را به کار می‌گیرد. این مسئله در عرصه سیاست با آن می‌انجامد که اختیار انسان در عرصه انتخاب‌گری به رسمیت شناخته می‌شود؛ اما مبنای عمل او قوانین الهی و ضوابط اسلامی قرار می‌گیرد که مشروعیت الهی و مردمی را رقم می‌زند. در عصر معصوم بنا به نصوص تخصص می‌خورد؛ اما در عصر غیبت براساس همین ضوابط عمل می‌شود. این دیدگاه در مقابل دیدگاه مشروعیت الهی صرف در عصر غیبت قرار می‌گیرد. براساس این چارچوب تفاسیر معاصر شیعه به دو گونه تقسیم می‌شوند: دسته‌ای مانند من وحی القرآن، کاشف تقریب القرآن، مفاهیم القرآن، پرتوی از قرآن، تفسیر مطهری و صاحب تفسیر منما، به دیدگاه علامه در میزان نزدیک هستند و به مشروعیت الهی مردمی در عصر غیبت معتقدند که البته بدون توجه به مبانی فلسفی علامه است؛ در مقابل تفاسیر دیگری مانند نمونه، اطیب البیان، انوار درخشان، تسنیم، تفسیر قرآن کریم، تفسیر قرآن مجید و برخی دیگر از تفاسیر از نظریه علامه دورند و به مشروعیت محض الهی در عصر غیبت معتقدند، تفسیر تسنیم نیز به نوعی مشروعیت محض الهی در عصر غیبت نص معتقد است؛ با این تبصره که فقیه را ملزم به رعایت عقد بیعت و عمل براساس مفاد آن می‌داند.

۲. اهمیت و فایده پژوهش

بحث مشروعیت بدان لحاظ که در ساختار سیاست یعنی در تشکیل، تکوین، پایداری و قوام آن پررنگ است، هم در فلسفه‌های غربی و هم در نظریه‌های اسلامی مورد دقت و توجه قرار گرفته است؛ اما در مطالعات اسلامی با آنکه محور تعالیم اسلام قرآن کریم است، کمتر به مباحثی همچون مشروعیت در قالب قرآن و تفاسیر آن توجه جدی شده است؛ در حالی که تفاسیر قرآن می‌تواند منبع مهمی برای طرح نظریه‌های جدید اسلامی باشد. این نقصان به‌طور خاص در رویکردهای شیعه به چشم می‌آید. با وجود آنکه در تفاسیر معاصر شیعه توجه قابل قبولی به مباحث سیاست، حکومت و مشروعیت وجود دارد؛ اما تاکنون پژوهش‌های کم تعدادی آن هم نه به شکل کتاب جامع انجام شده است؛ از این رو تفسیر سیاسی قرآن یکی از الزامات امروز است و این کتاب می‌باید در این راستا مؤثر باشد.

۳. پیشینه

تاکنون پژوهش جامع، کامل و پرتعداد درباره سیاست و حکومت از دیدگاه تفاسیر و مفسران شیعه انجام نشده و به‌طور کلی از تفاسیر کمتر به برداری صورت گرفته است. البته پژوهش‌هایی به صورت تک تفسیری و اکثراً غیرتطبیقی وجود دارند که دانشگاه باقرالعلوم بیشترین سهم را در این زمینه دارد. بر اساس این، دامود تحقیقات تطبیقی و همه‌جانبه مشاهده می‌شود. در این زمینه، کتاب سیاست و حکومت در قرآن اثر کاظم قاضی‌زاده جدیدترین و جدی‌ترین اثری می‌باشد که مشتمل بر چندین موضوع است و در آن به مباحث تفاسیر در موضوع مشروعیت نیز توجه شده است. کتاب دیگر با عنوان مشروعیت قدرت و مابولیت دولت در قرآن اثر محمدجواد جاوید با وجود نکته‌های قابل استفاده اما از پرباشی و پویایی رنج می‌برد. بنابراین، توجه به این بحث برجسته نبوده است. لذا در این زمینه، منابع و پیشینه تحقیقی کافی و جامع وجود ندارد.

۴. سؤالات اصلی و فرعی

۴-۱. سؤال اصلی

سؤال اصلی آن است که در قرآن و تفاسیر معاصر شیعه، منبع حجیت و مشروعیت‌آفرین حکومت در دوره حضور معصوم و در دوره غیبت چیست؟

۴-۲. سؤال‌های فرعی

۱. معنای لغوی و اصطلاحی مشروعیت چیست؟
۲. تعریف تفسیر و تفسیر موضوعی چیست؟
۳. رویکرد قرآن (با تأکید بر تفاسیر معاصر شیعه) به مشروعیت حکومت پیامبران و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چیست؟
۴. رویکرد قرآن (با تأکید بر تفاسیر معاصر شیعه) به مشروعیت حکومت امامان چیست؟
۵. رویکرد قرآن (با تأکید بر تفاسیر معاصر شیعه) به مشروعیت حکومت در زمان غیبت چیست؟
۶. دلایل قرآنی نظریه مشروعیت الهی-مردمی در عصر غیبت چیست؟

۵. فرضیه پژوهش

در عصر حضور تمامی تفاسیر معاصر شیعه به مشروعیت الهی و مبتنی بر نص معتقد هستند؛ اما در دوره غیبت، دیدگاه‌های مختلفی مطرح شد که به‌ویژه در نسبت‌سنجی با نظریه استخدام علامه طباطبائی، در آن گونه‌های متفاوتی از مشروعیت الهی به مشروعیت الهی محض و برخی به مشروعیت الهی-مردمی به معنای نقش رضایت مردم در مشروعیت‌بخشی به اعمال حکومت معتقد هستند و این دیدگاه همبسته‌تر با نظریه استخدام علامه و دیدگاه تفسیری اوست و نیز پیوستگی بیشتری با نگاه ساختاری قرآن کریم دارد.

۶. پیش‌فرض‌های پژوهش

۱. آیات قرآن ناظر بر مسائل سیاسی-اجتماعی است؛
۲. سطح آشنایی و تماس مفسران با مسائل سیاسی-اجتماعی و روش ورود آنها به مسائل تفسیری در نظریه‌های تفسیری آنان مؤثر است.

۷. اهداف

۱. فهم و درک روش تفسیری مفسران معاصر شیعه؛
۲. فهم چگونگی استناد و نگرش مفسران به آیات قرآن و استفاده از آنها برای تبیین مشروعیت حکومت پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان؛

۳. شناخت چگونگی استناد و نگرش مفسران به آیات قرآن و استفاده از آنها برای تبیین مشروعیت در عصر غیبت؛

۴. شناخت شباهت‌ها و تفاوت‌های آرای تفسیری مفسران معاصر شیعه در موضوع مشروعیت.

۸ ساختار

این کتاب مشتمل بر یک مقدمه، شش فصل و یک نتیجه‌گیری است. همچنین به معرفی اجمالی تفاسیر و مفسران در پاورقی با بهره‌گیری از آثاری چون المفسرون حیاتهم و منهجهم و شناخت‌نامه تفاسیر پرداخته است. در فصل اول در سه گفتار به کلیاتی مانند مفهوم‌شناسی مشروعیت، گونه‌شناسی و روش‌شناسی تفاسیر، و چارچوب نظری براساس نظریه استخدام علامه طباطبائی با رعایت عدل به جمادی آملی پرداخته می‌شود؛ در فصل دوم دو گفتار، انواع مشروعیت در تفاسیر معاصر شیعه و مشروعیت الهی حکومت انبیا وجود دارد که مشروعیت حکومت پیامبران و سنخ‌شناسی آن در تفاسیر معاصر قرآن بررسی و بر الهی بودن آن تأکید می‌شود؛ فصل سوم مشروعیت حکومت پیامبر در قرآن با تأکید بر (تفاسیر معاصر شیعه) است که دو گفتار دارد: گفتار اول، آیات معطوف به ساختار احسن رهبری و حکومت اسلامی است و گفتار دوم، آیات معطوف به مسئولیت مؤمنان در عصر پیامبر است؛ مشروعیت حکومت امامان در قرآن فصل چهارم را تشکیل می‌دهد. دو گفتار مشروعیت حکومت علوی و مشروعیت حکومت دیگر امامان معصوم این فصل را شکل می‌دهد. مشروعیت حکومت امامان براساس آیات قرآن و در تفاسیر معاصر بررسی و الهی بودن آن اثبات می‌شود. فصل پنجم، حاوی مشروعیت حکومت در عصر غیبت در قرآن است که دربردارنده دو گفتار است: گفتار اول استناد به آیات در اثبات مشروعیت الهی محض ولایت فقیه و گفتار دوم استناد به آیات در رد ولایت فقیه را نقد و بررسی می‌کند؛

در فصل ششم نظریه مختار تحقیق که مشروعیت الهی مردمی است بررسی می‌شود که مشتمل بر پنج گفتار است: گفتار اول، آیات مشورت؛ گفتار دوم، آیات خلافت انسان و وراثت زمین؛ گفتار سوم، آیات وفای به عقد و امانت؛ گفتار چهارم، آیات دال بر توجه خطابات تکالیف عمومی به مردم و گفتار پنجم دیدگاه‌ها درباره مشروعیت الهی مردمی در میان مفسران و صاحب‌نظران اسلامی. در این نظریه دو رهیافت اشتراط فقاها و عدم اشتراط وجود دارد. بر مبنای رهیافت نخست، حاکم اسلامی ویژگی‌هایی از جمله فقاهاست دارد و بالقوه و بالعنوان

منصوب الهی است؛ اما اعمال ولایت سیاسی مستلزم رجوع، پذیرش، انتخاب و رضایت مردم است و به صورت جزء العله در مشروعیت مؤثر است. رهیافت حاضر، مورد نظر این کتاب است. رهیافت دیگر فقاقت را شرط حاکم اسلامی نمی‌داند؛ اما شروط دیگر را لازم می‌داند. در نتیجه‌گیری نیز میزان دوری و نزدیکی تفاسیر با چارچوب نظری سنجیده می‌شود.

در پایان لازم به ذکر است که این کتاب نخست، مرهون پیگیری‌های ارزنده حجت‌الاسلام المسلمین دکتر مصطفی اسکندری و راهنمایی‌های مؤثر و عالمانه حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی اکبر انایی و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر اسماعیل دارابکلانی است. همچنین دیدگاه‌های دانشوران، حجج اسلام والمسلمین آقایان دکتر نجف لک‌زایی، دکتر کاظم قاضی‌زاده و دکتر غلام‌رضا بهرایی لک در این اثر سهمی مهم داشته است؛ هرچند کاستی‌های اثر متوجه نگارنده است. بزرگوار است که خدمات مسئولان و کارکنان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام) که در پدید آمدن این اثر سهیم بوده‌اند امری لازم و ضروری است.